

EVOLUȚIA PARADIGMEI COMPETENȚEI COMUNICATIVE

Cebotaru Nina,
drd., UPSC ”Ion Creangă”
asistent universitar, USEFS

Rezumat

Competențele de comunicare constituie un factor definitoriu al succesului în orice sferă a activității umane. Lipsa unor competențe elementare de comunicare stă la originea numeroaselor conflicte în cazul când persoanele sunt implicate în activități colective (E. H. Тоукая, 2011). În ultimii ani, în literatura științifică se utilizează tot mai frecvent termenul de „competență comunicativă”. Acesta presupune însușirea de către individ a cunoștințelor lingvistice, a informației privind modul de funcționare a limbilor, condițiile de funcționare a comunicării prin intermediul limbii, mijloacele de relaționare prin intermediul vorbirii, sarcinile ce stau în fața unui vorbitor, înțelegerea modalității de relaționare dintre interlocutori, capacitatea de a organiza relaționarea/comunicarea cu respectarea normelor sociale de conduită etc. [1]

Summary

Communication skills are a defining factor of success in any area of human activity. The lack of basic communication skills is at the root of many conflicts when people are involved in collective activities. In recent years, the term "communicative competence" has been used more and more frequently in the scientific literature. It involves the individual's acquisition of linguistic knowledge, information on how languages work, the conditions of language communication, means of communication through speech, tasks in front of a speaker, understanding how to relate between interlocutors, the ability to organize the relationship / communication with the observance of the social norms of conduct.

Fără activitate verbală existența umanității este de neimaginat. Pe parcursul vieții, exersăm permanent, sub aspect social și în mod dinamic, în actul comunicării, ceea ce presupune solicitarea, fixarea, depozitarea și oferirea informației. Acest proces are loc independent de multitudinea de date ce caracterizează individualitatea persoanei (apartenența gender, vârsta, studiile, statutul social, etnia, locul de reședință etc.). În această ordine de idei, procesul comunicativ va putea fi calificat ca fiind eficient doar dacă persoanele care interacționează între ele vor fi competente în situația comunicativă concretă. În sens mai larg, competența în comunicare include în sine elaborarea de către persoană, în limitele resurselor sale interioare, a orientării și aspirației firești către potențialul interlocutorului de a face față situației comunicative concrete și, în mod primordial, de a găsi soluții optime pentru problemele de ordin comunicativ. Într-un context anume, individul se compară în mod obligatoriu cu alt individ, care îi este partener de comunicare, fie real, imaginar sau de altă natură. Iată de ce, din acest unghi de vedere, este greu de subestimat contribuția comunicării competente la crearea calităților verbale ale omului, la structurarea vieții și destinului uman, în ansamblu. [2;5;6;7]

În etapa modernă de evoluție a societății umane formarea și dezvoltarea competenței comunicative a persoanei devine o problemă de stringentă actualitate. Perfecționarea tehnologiilor deja existente și elaborarea științifică a altora noi au adus societatea umană în fața necesității de a forma un număr impunător de indivizi care ar fi capabili să identifice și să soluționeze sarcini ce țin de dezvoltarea umanității în prezent și în viitor.

Capacitățile native, aptitudinile și abilitățile dobândite pe parcursul vieții au la temelie activitatea practică, de rutină, iar deprinderile de comunicare se achiziționează și se perfecționează în procesul relaționării verbale dintre oameni.

În literatura științifică din domeniile psihologiei și pedagogiei se conțin numeroase explicații și procedee de interpretare a noțiunilor de „comunicare” și „relaționare”, fiind prezentate și caracteristicile diametral opuse ale acestora. A comunica și a relaționa nu sunt acțiuni absolut identice. Ele nu se suprapun, ci se află în interdependență. De exemplu, relaționarea poate exista și în afara comunicării verbale sau nonverbale, comunicarea însă presupune, în mod obligatoriu, și relaționare. Cu ajutorul comunicării verbale/nonverbale orice relaționare devine mai bogată în sensuri, trăiri emoționale, mesaje informative etc. Din acest punct de vedere, este bine ca ambele noțiuni să fie considerate un tot întreg, constituit în urma confluentei și întrepătrunderii de sensuri și semnificații.

Deoarece în prezenta lucrare ne-am propus să studiem modalitățile de formare a competenței comunicative, considerăm ca fiind judicios să începem prin precizarea, din punct de vedere științific, a două noțiuni esențiale – „competență” și „competență comunicativă”.

Cuvântul „competență” în traducere din latină înseamnă „capabilitate”, ceea ce semnifică un complex de cunoștințe, deprinderi și abilități, formate în procesul învățării și exprimate prin capacitatea și disponibilitatea subiectului de a efectua, în procesul soluționării diverselor sarcini de ordin comportamental și practico-funcțional, acțiuni independente, selective și proiective. [4;6]

La noțiunea de „competență” se atribuie calitățile personale ale individului, aflate într-o continuă dezvoltare, precum și deprinderile de a aplica, în diverse situații, cunoștințele achiziționate. [2]

În literatura de specialitate găsim mai multe interpretări ale noțiunii de „competență comunicativă”. Iată câteva dintre acestea:

- însușirea tuturor tipurilor și mijloacelor de activitate verbală, a culturii verbale;
- capacitatea persoanelor de a realiza, prin intermediul mijloacelor lingvistice, a diverselor obiective comunicaționale, în diferite domenii și situații de relaționare;
- ansamblul cunoștințelor, abilităților și deprinderilor ce țin de mijloacele verbale și nonverbale de comunicare destinate unei percepții și reflecții adecvate a realității în diferite situații de relaționare.

Dincolo de aceste și multe alte interpretări de care abundă literatura de specialitate, un aspect rămâne valabil în toate cazurile, și anume: la temelia oricărei școli, din cele mai străvechi timpuri și până în prezent, se află efortul corpului didactic de a-l învăța pe individ să comunice prin relaționarea cu alte persoane. Și așa va fi mereu. [1;3;4;6]

Despre comunicare teoreticienii și practicienii au început să vorbească mai frecvent la începutul secolului XX. În literatura științifică de atunci acest termen era examinat prin prisma relației reciproce dintre două doctrine filosofice esențiale:

1) **biheaviorismul** – fundamentul acestui tip de comunicare nu este limbajul ca sistem, ci semnalele verbale nemijlocite. Prin corectarea acestora, susțin adepții doctrinei în cauză, orice individ, indiferent de particularitățile sale comportamentale, poate fi educat/reeducat;

2) **personalismul** – în acest caz, comunicarea este considerată drept capacitatea fizică interioară a individului de a descoperi în sine sentimentele corespondente ale altui individ.

După cel de-al doilea război mondial savanții au identificat și alte două abordări ale noțiunii de „comunicare”:

✓ **prima abordare** definește mijloacele de informare drept unic stimulente și unică sursă de dezvoltare socială (Bell, Brzezinski);

✓ **cea de-a doua abordare** presupune ca rezultat definitiv al comunicării înțelegerea reciprocă dintre doi indivizi, cu alte cuvinte înțelegerea unei persoane de către altă persoană. [5]

O pleiadă numeroasă de cercetători includ în noțiunea de „comunicare verbală” și comunicarea tehnică, ceea ce, în opinia noastră, intră în contradicție clară cu cele două abordări nominalizate anterior.

La baza comunicării verbale se află următoarea schemă: emitențul vorbirii, receptorul informației, activitatea verbală a acestora și mesajul ca produs al vorbirii.

În cazul dat, canalul de legătură dintre emitențul și receptorul vorbirii va fi considerat drept condiție de desfășurare a acțiunii verbale, iar destinatarul și expeditorul mesajului - drept proprietate a mecanismelor verbale de comunicare. În cazul relaționării verbale se ia în cont situația în care are loc aceasta.

În acest context, mai mulți cercetători (M. Ia. Demianenko, K. A. Lazarenko) [7] disting cinci componente de bază ale comunicării verbale:

- 1) situația relaționării;
- 2) emitențul vorbirii;
- 3) receptorul vorbirii;
- 4) condițiile de desfășurare a acțiunii verbale;
- 5) comunicatul verbal.

În procesul instructiv-educativ situația relaționării este propusă de către cadrul didactic. Drept obiect al activității verbale servesc gândurile, exprimate în strânsă legătură cu anumite motivații și neapărat în limitele unei anumite teme. [2;6]

Se impune evidențierea a trei motive esențiale care contribuie la fenomenul relaționării:

 lucrativ – se determină prin capacitatea elevului de a conlucra eficient cu profesorul și cu

colegii în procesul studiilor și al activităților extrașcolare, precum și prin aspirația spre o activitate în comun/echipă;

✚ **cognitiv** – este generat de necesitatea obținerii unor noi impresii și a achiziționării unor noi cunoștințe; în această situație persoana adultă servește drept sursă a informației dorite sau aceasta poate fi un auditor atent, capabil să aprecieze la justa valoare dilemele și raționamentele elevului;

✚ **personal** – este condiționat de unele calități ce țin de personalitatea elevului, de relațiile acestuia cu alte persoane și în acest caz imboldul către relaționare/comunicare îi aparține elevului însuși.

În calitate de imbold către actul vorbirii poate servi atât o situație interioară, ce rezultă din necesitățile intrinsece ale persoanei, cât și o situație exterioară, ce parvine de la o altă persoană. Situația poate include în sine anumite contradicții care vor putea fi soluționate în procesul relaționării comunicative. O atare situație se numește „de problemă”. Dinamica ce caracterizează schimbarea de situații depinde de gradul activismului manifestat de către comunicanți, de cointeresarea fiecăruia dintre ei în comunicare, de existența unui cerc comun de interese, de atitudinea unuia față de celălalt și, totodată, față de situația în care s-au pomenit ambii. [4;5]

Unul dintre criteriile de bază ale gradului de formare la persoană a competenței comunicative este reflecția, necesară pentru ca elevul să-și poată aprecia poziția în conformitate cu poziția și interesele partenerului. De asemenea, este necesar ca elevul să-și formeze capacitatea de a stabili relația cu interlocutorul, de a analiza mesajele acestuia, de a reacționa adecvat la ele, utilizând abil atât mijloacele de comunicare verbală, cât și cele nonverbale.

Potrivit studiilor psihopedagogice, competența comunicativă include în sine următoarele componente:

1) **componenta emoțională** – presupune receptivitate emoțională, empatie, sensibilitate față de altă persoană, compasiune și retrăire a unor sentimente împreună cu persoana de alături, atenție față de acțiunile partenerilor;

2) **componenta cognitivă** – este condiționată de capacitatea individului de a studia personalitatea celui de alături, de a anticipa comportamentul acestuia, de a soluționa eficient diverse probleme care apar între oameni;

3) **componenta comportamentală** – aceasta reflectă capacitatea copilului de a colabora, în egală măsură, cu adulții și cu semenii, aspirația lui spre o activitate în comun, spiritul de inițiativă, caracterul adecvat al comunicării, calitățile de organizator etc.

Cea mai exactă definiție a noțiunii de „competență comunicativă” aparține savantului rus L. Bahman care include în acest termen complex următoarele tipuri/componente de ordin competențional (referitor la competențe):

+ **competența lingvistică** – capacitatea de exprimare în orice limbă, cu condiția asimilării cunoștințelor referitoare la limba respectivă;

+ **competența discursională** – capacitatea de a construi enunțurile coerent, logic;

+ **competența pragmatică** – capacitatea de a transmite clar informația;

+ **competența conversativă** – capacitatea întreținerii unei discuții/conversații în tempou firesc;

+ **competența socială** – alegerea conștientizată a locului, timpului, manierei, interlocutorului pentru dialogul concret;

+ **competența corelațională dintre gând și expresie verbală** – capacitatea de a crea un raport corect dintre problematica unei comunicări și cunoștințele referitoare la aceasta, ca rezultat având loc o formulare/exprimare verbală coerentă.

Studiind relaționarea dintre persoane prin prisma schimbului comunicativ, cercetătoarea L.A. Petrovskaia scoate în evidență o serie impresionantă de dexterități comunicative, cea mai importantă dintre acestea fiind la ora actuală, în opinia sa, capacitatea de a-ți asculta/auzi interlocutorul. [7]

Analizând modelele de competență comunicativă expuse mai sus, concluzionăm că toate sunt structurate în baza abordării sistemice. Aceasta presupune cercetarea competenței comunicative în calitate de sistem/tot întreg, determinându-se calitățile, relațiile și interdependențele intrinsece ale acestuia.

Pe principiul sistemic este construit modelul de competență comunicativă ce se conține în setul de standarde educaționale aplicat în învățământul autohton. Astfel, conform prevederilor acestora, competența comunicativă constă din trei tipuri de competențe: verbală, lingvistică și socioculturală. La rândul său, fiecare dintre aceste tipuri, de asemenea, include o diversitate de alte competențe. [3;5]

O atare abordare a problemei îl orientează pe cadrul didactic spre necesitatea primordială a dezvoltării la elevi a capacităților de gândire/vorbire și, implicit, a formării competenței comunicative. Pentru realizarea acestui obiectiv de importanță majoră standardele educaționale stabilesc nomenclatorul acțiunilor universale de comunicare, la care se referă determinarea scopului, definirea problemei, soluționarea conflictelor, exprimarea deplină și exactă a propriilor gânduri, însușirea dialogului și a monologului ca forme dominante ale vorbirii.

Acest model de competență comunicativă, la fel ca și celelalte modele din această serie, se bazează pe abordarea în două niveluri care se rezumă la completarea reciprocă în cadrul tandemului „cunoștințe - realizare”.

Competența lingvistică presupune cunoașterea limbii și, în primul rând, a regulilor acesteia, fără de care nu este posibilă elaborarea unor construcții lingvistice (frazelor) corecte, ce asigură

evoluția activității verbale și capacitatea de a comunica eficient. Competența lingvistică include două componente de bază:

◆ datele experienței verbale asimilate de către copil în procesul comunicării și al activității extrașcolare;

◆ cunoștințele despre limbă, asimilate de către copil în procesul instruirii școlare.

Prin urmare, competența comunicativă include în sine nu numai cunoașterea construcțiilor lingvistice, dar și posedarea practică a limbii, acest fapt constituind dovada prezenței la copii a deprinderilor și abilităților de comunicare deja formate. Aceste deprinderi și abilități se referă la cea de-a doua linie conținutală a modelului – competența verbală. Este un gen de activitate complex, care se desfășoară în baza cunoștințelor, deprinderilor și abilităților achiziționate. Competența comunicativă poate fi calificată, pe bună dreptate, ca fiind esențială, definitorie și fundamentală, deoarece anume ea se află la temelia altor tipuri de competențe. În etapa modernă de dezvoltare a societății, competența comunicativă urmează a fi formată și dezvoltată în strânsă conexiune cu abilitățile informaționale de învățare. Dezvoltarea abilităților de comunicare în limbaje oral și scris nu ar trebui abordată ca un scop în sine, ci ca un mijloc de însușire, la nivel înalt, a diverselor cunoștințe și abilități obiective.

În acest context, posedarea abilităților menționate anterior, capacitatea de a stabili și a menține contactul cu oamenii au fost definite de către o serie de cercetători drept competență comunicativă. [1;3;5]

Bibliografie:

1. CALLO, T. *Educația comunicării verbale*, Chișinău: Litera, 2003. 148 p. CZU: 316.772.2(072).
2. CEBOTARU, N. ș. a. *Rolul mediului social asupra dezvoltării comunicării la copiii cu CES: GHID teoretico-practic pentru asistență socială multifuncțională comunitară*, Chișinău: Editura Pontos, 2018, p. 145-165. ISBN 978-9975-51-927-4.
3. COJOCARU, V.Gh. *Competență. Performanță. Calitate: concepte și aplicații în educație*, Chișinău: Tipografia UPS „Ion Creangă”, 2016. 273 p. ISBN 978-9975-46-281-5.
4. CRISTEA, S. *Dicționar enciclopedic de pedagogie*, București: Editura Didactica Publishing House, 2015. 831 p. ISBN 606-683-295-3.
5. POPA, M. *Comunicarea - aspecte generale și particulare*, București: Editura PAIDEIA, 2007. 93 p. ISBN (10) 973-596-326-4; (13) 978-973-596-326-2.
6. RACU, A., RACU, S. *Dicționar enciclopedic de psihopedagogie specială*. Chișinău: ISFE-P. Tipografia Centrală, 2013. 129 p. ISBN 978-9975-53-194-8.
7. ТОЦКАЯ, Е.Н. *Направленное воздействие подвижных игр на развитие коммуникативных способностей детей старшего дошкольного возраста*. Волгоград: Автореферат диссертации, 2011. 26 с.